

Тема: 1. УНР в кільці фронтів: ключові події, герої та результати боротьби за збереження української держави.

2. Варшавська угода. Війна УНР в союзі з Польщею проти більшовицької Росії.

1. Пришвидшено побудувати комунізм у 1919 році більшовикам не вдалося. Добровольча армія генерала Антона Денікіна, рухалася з південного-сходу і швидко та впевнено витісняла більшовиків з України.

Цим вирішили скористатися й українські війська. Армія УНР у липні 1919 поповнилася бійцями Української галицької армії. Як ви пам'ятаєте, вони вимушені були покинути територію ЗУНР після поразки у польсько-українській війні. Тепер українці спробували об'єднати сили для спільної боротьби.

Склалася цікава ситуація: у напрямку Києва та Одеси повели наступ одночасно дві армії: з заходу наступали українські війська, а зі сходу — війська білогвардійців. Більшовики стрімголов покидали територію України і без бою залишили Київ. 30 серпня туди заходять частини галицької армії, а днем пізніше — білогвардійці.

Проте перемога в імprovізованих перегонах не давала українським військам жодної переваги. Київ уступили білогвардійцям. Переважно через суперечності між командуванням Дієвої армії УНР та Української галицької армії. Симон Петлюра назвав цю подію «київською катастрофою».

Війська УНР опинилися у так званому «трикутнику смерті». З трьох боків їх затиснули ворожі армії — Червона, Біла та польська армія з тилу. Матеріальний стан українських військ був просто жалюгідним. Окрім того, розпочалася епідемія тифу. Ряди і так поріділої армії танули на очах. У таких важких умовах, усі суперечності та різноголосся залунали з новою силою.

Першими не витримали командири УГА, або того, що від неї залишилося. 1 листопада вони прийняли рішення перейти на сторону Антона Денікіна. У рядах УНР розпочався бунт. Петлюру звинувачують у всіх бідах і поразках. Армія розпадається. Петлюра та лідери Директорії виїждять до Варшави. Частина військ на чолі з Михайлом Омеляновичем-Павленком приймає рішення продовжити боротьбу партизанськими способами. 3 грудня 1919

року по травень 1920 року триває довгий і важкий «Перший зимовий похід» частин колишньої армії УНР тилами Білої та Червоної армій. Присутність українських військ все ще лишала надію на останню спробу поборотися за незалежність.

Тим часом, на першу половину осені 1919 року, більшість України опиняється під контролем білогвардійців. Цього цілком вистачило, щоб налаштувати проти себе більшу частину населення України.

Білогвардійці повернули поміщицьке землеволодіння, скасували 8-годинний робочий день, ввели цензуру та почали провадити проти всіх незгодних «білий терор». Наприкінці літа 1919 р. денікінці окупували майже всю Україну і поділили її на три області — Харківську, Київську та Новоросійську. На чолі кожної стояв губернатор із необмеженими повноваженнями. Резиденцією денікінців в Україні стало м. Катеринослав, де діяв уряд — Особлива нарада. Політика денікінців в Україні проводилася під гаслом відновлення «єдиної і неподільної Росії» і мала на меті реставрацію імперських порядків у трохи зреформованому вигляді. Український національний рух був проголошений зрадницьким і зазнавав переслідувань. Назва «Україна» була заборонена — замість неї вживали «Південь Росії» або «Малоросія». У промисловості стали відроджуватися старі порядки: на підприємствах скасовувався 8-годинний день, запроваджувалися значно більші норми виробітку, незгодних піддавали покаранням. Так, у Юзівці за звинуваченням у співробітництві з більшовиками білогвардійці вішали місцевих робітників. Без суду і слідства відбулися розстріли тисяч підозрюваних в Одесі, Харкові, Катеринославі. Репресії денікінців та інших білих генералів, урядів прийнято називати «білим терором». І хоча репресивні акції супроводжували встановлення будь-якої влади, населення реагувало на заходи білогвардійців особливо боляче, оскільки вони сприймалися як повернення у минуле. Попри репресії робітники України саботували заходи денікінської влади, виводили з ладу обладнання, зривали виконання військових замовлень, проводили страйки.

Старі порядки денікінці намагались відродити і на селі. Тут відновлювалося поміщицьке господарство. За допомогою каральних загонів у селян конфісковували будівлі, реманент, худобу. Згідно із законом про врожай 1919 р. селяни повинні були віддавати третину зібраного врожаю поміщикам. Також був запроваджений податок — 5 пудів зерна з кожної десятини на потреби армії. Затримки й ухиляння каралися

смертю. Крім того, до армії Денікіна була проведена насильна мобілізація селян. Денікін передбачав згодом провести аграрну реформу, за якою розмір селянського господарства не повинен був перевищувати 45 десятин, а поміщицького — 400. Надлишок землі, що конфісковувався, передавався селянам за викуп.

У повному обсязі відновлювалося царське законодавство в галузі освіти, українська мова допускалася лише в приватних школах, викладання української мови, історії, географії України скасовувалося.

Закривалися українські газети, журнали, спеціальним розпорядженням в усіх установах було знято портрети Т. Шевченка, а його бюст у Києві було скинуто з п'єдестала та розбито, припинилася діяльність Української академії наук. Проти денікінців розгорнулися масштабні селянські рухи. Особливо активно діяли повстанські загони отамана-анархіста Нестора Махна. У його Революційно-повстанській армії, що базувалася навколо Гуляйполя, у кращі часи налічувалося до 40 тисяч війська. Махновці взяли під контроль значну територію Півдня України, зокрема місто Катеринослав. Не в останню чергу завдяки активній діяльності Махна в тилу білих, більшовикам вдалося перейти в контрнаступ на початку грудня 1919 року.

Вони швидко відтіснили Добровольчу армію з України. Останнім оплотом білогвардійців залишався Крим, де засіли війська під командуванням генерала Петра Врангеля. У жовтні-листопаді 1920 року більшовики розгромили війська Врангеля і захопили Крим. За час війни і революцій, він став притулком для багатьох багатих і знатних сімей Росії. Ті з них, хто не зміг втекти від червоних військ, стали жертвами чи не наймасовішого «червоного терору» цього часу.

Це була третя спроба більшовиків закріпитися в Україні. І попередні невдачі таки їх чогось навчили. Більшовикам достатньо швидко, ще до весни 1920 року, вдалося відновити радянську владу в Україні. Вони взяли на озброєння національні гасла. Відвоювання України здійснювали під прапором незалежної УСРР. Усі члени партії мали знати українську мову. Ідею створення колгоспів — великих колективних селянських господарств також вирішили відкласти на потім. Селяни нарешті отримали можливість отримати додаткову землю, а тому примирилися з іншими неприємними моментами більшовицької політики.

В усьому іншому, більшовики підтримували політику «воєнного комунізму». Тільки більш рішуче. Продовжила діяти продрозкладка, націоналізація підприємств і «червоний терор» ніхто не відміняв. Тим паче, що в цей час з'явився реальний шанс порушити «світову революцію» ще далі.

2. В еміграції у Варшаві Симон Петлюра не втрачав часу дарма. Він і далі шукав порозуміння з Антантою. Його дії принесли свої плоди. Петлюрі вдалося домовитися з польським лідером Юзефом Пілсудським про допомогу у відновленні УНР. У квітні 1920 року домовленості оформлюються у Варшавську угоду. За її умовами, Польща визнає УНР на чолі з Директорією та об'єднує з нею свої сили у боротьбі проти більшовиків. Обидві країни зобов'язуються не укладати угод одна проти одної з іншими країнами. І все це майже безкоштовно: в обмін на цю допомогу, Петлюра погодився визнати за Польщею території Західної України — Галичини, Волині, та частини Полісся. Фактично, ці території і так були окуповані Польщею, проте згода Петлюри мала величезне символічне значення і ознаменувала остаточний розрив між Директорією та урядом ЗУНР, який ще продовжував діяти в еміграції.

Наприкінці квітня 1920 року спільна польсько-українська армія увійшла в Україну. Більшовики мали не значні військові сили на той час і відступили. На початку травня польсько-українські війська уже займають Київ. Проте успіх був нетривалим. У червні більшовики переходять в контрнаступ і відбивають Київ.

Кінна армія під керівництвом Семена Будьоного не тільки швидко повертає контроль над українськими землями, а й переходить у наступ на територію Польщі. Червоноармійці розігналися не на жарт. Польща була останнім редутом перед Німеччиною, де вирували повстання робітників та створювалися власні соціалістичні республіки. Здавалося, що «світова революція» вже зовсім близько. Проте Червону армію зупинило «диво на Віслі». У серпні поляки перейшли в контрнаступ і радянські війська вимушені були покинути не тільки Польщу, а й Західну Україну.

У жовтні Польща та Радянська Росія підписали перемир'я, а у січні 1921 року повноцінний Ризький мир. Угоду підписували від імені РСФРР, УСРР та Польщі. За її умовами, за Польщею закріплювалися землі Західної України, з Галичиною та Волинню. Польща зі свого боку визнавала УСРР. Ризький мир поклав край багатьом сподіванням. Для УНР це означало

анулювання Варшавського договору, розрив з Польщею та крах авантюрного плану Петлюри відновити незалежність з польською зброєю. Країни Антанти змушені були погодитися на існування радянських держав.

Залишки непримиренних частин армії УНР на чолі з Юрієм Тютюнником востаннє спробували продовжити боротьбу самостійно. У листопаді 1921 року вони розпочали «Другий зимовий похід». Поразка у битві під Базаром забила останній цвях у домовину УНР. Лишилося лише кілька вогнищ опору. Зокрема, отамани «Холодноярської республіки» чинили спротив ще у 1922 році. Проте були приречені на поразку.

Отже, до кінця 1921 року територія України виявилася поділеною між чотирма державами: УСРР, Польщею, Румунією та Чехословаччиною. Міжвоєнну Європу та українські землі чекатимуть турбулентні 20-30 роки. Роки великих звершень і великих трагедій. Роки перед початком конфлікту, що перекриє своїми масштабами усі попередні.

Другий зимовий похід став подією, якою завершилася Українська революція 1917-1921 рр.

Посилання: https://www.youtube.com/watch?v=yPG_59jQpHQ

https://www.youtube.com/watch?v=KE9a5e9s_Zo

Д/з: §14-15, посилання:

<https://www.google.com/search?q=%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F+%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8+10+%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81+%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%BA+%D0%BD%D0%B0+%D1%82%D0%B5%D0%BC%D1%83%3A+%D1%83%D0%BD%D1%80+%D0%B2+%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%86%D1%96+%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%96%D0%B2%3A+%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%BE%D0%B2%D1%96+%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%96%D1%97%2C+%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%BE%D1%97+%D1%82%D0%B0+%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8+%D0%B1>
